

Vleuten in de jaren 1914-1919

door Jules Braat

De dodelijke schoten, die op 28 juni 1914 in Sarajevo werden afgevuurd op aartshertog Frans Ferdinand van Oostenrijk en zijn vrouw Sophie, waren aanleiding tot een wereldbrand die onder de naam '1e Wereldoorlog' de geschiedenis is ingegaan. Binnen een maand na dit bloedige incident waren de Centralen (Duitsland, Oostenrijk en Hongarije) in oorlog met de Geallieerden (Engeland, Frankrijk en Rusland). Later voegde zich nog een aantal andere landen bij de strijdende partijen, zoals Italië, Japan, Turkije en de Verenigde Staten. In deze bijdrage worden de problemen geschetst waarvoor het gemeentebestuur van Vleuten in de jaren 1914-1918 kwam te staan en van de maatregelen die werden genomen om daaraan het hoofd te bieden.

Mobilisatie

Voor Nederland had deze oorlog verstrekkende gevolgen. Om ons land tegen een inval te verdedigen en de neutraliteit te handhaven werd op 31 juli 1914 de algemene mobilisatie van land en zeemacht afgekondigd. Talloze mannen moesten huis en haard verwisselen voor kasern, fort of kampement. Daaronder waren ook verschillende inwoners van Vleuten.

Vleuten was anno 1914 een rustig dorp van ongeveer 1900 inwoners. Men was veelal agrarisch georiënteerd met enkele kleine bedrijven zoals aannemers, een houtzagerij, wagenmakerij en een 2 tal klompenmakerijen. Het gemeentebestuur werd gevormd door de burgemeester, twee wethouders, een gemeentesecretaris en enkele ambtenaren. Deze kleine groep bestuurders kreeg na afkondiging van de mobilisatie te maken met een problematiek die zijn weerga niet kende.

Allereerst was dat de opkomst van de dienstplichtigen want hoe was in die dagen de dienstplicht geregeld? Deze was gebaseerd op de Militiewet van 1912, waarbij de dienstplicht, ook wel militieplicht genoemd, op zes jaar was gesteld waarna men overging naar de 'landweer'. Deze landweer vormden een reserve die, in tijd van nood, kon worden opgeroepen, maar dan nog militair geoefend moest worden.

Door de afkondiging van de mobilisatie werden Vleutenaren die met groot verloop waren in werkelijke dienst opgeroepen. Daarvoor werden openbare kennisgevingen aangeplakt, oproepingsbiljetten thuisbezorgd en de gemeente liet de torenklok luiden. De rondbrengers van de oproepingsbiljetten kregen voor die klus een beloning van 75 cent en de klokkenluider 50 cent.

De mobilisatie trok diepe sporen in de samenleving. Een aantal gedemobiliseerden was kostwinner en had als zodanig recht op aanvulling van de karige soldij. De kost-

G. Verlaan, geb. 17-01-1887 Kockengen (fotoarchief Hist. Ver.)

winnerversgoeding varieerde van f.1,- per dag voor een dienstplichtige bij de militie tot f. 2,- voor een landweerplichtige van 32 jaar en ouder. De genoemde bedragen waren het maximum wat uitbetaald werd.

Bij de toekenning van de kostwinnerversgoeding speelde de gemeente een belangrijke rol, daar werd de aanvraag ingediend, gecontroleerd en uitbetaald. De kosten werden bij het Rijk gedeclareerd. Zonodig kortte de gemeente op de vergoeding. Zo werd bijvoorbeeld van de landweerplichtige Tonen, wegens meerdere inkomsten in het gezin, de vergoeding verlaagd van f.1,- naar 72 cent per dag.

Omdat de Vleutense gemeentekas voor deze onvoorziene betalingen ontoereikend was, verstreekte het Ministerie van Financiën periodieke voorschotten. In Januari 1915 vroeg Vleuten om een voorschot van f. 590,- want in die maand werd aan militieplichtigen f. 264,30 en aan landweerplichtigen f. 320,30 uitbetaald. Overigens werd tijdens de mobilisatie regelmatig aan de rijksoverheid om een voorschot gevraagd.

Bij het Departement van Oorlog werd de uitbetaalde kostwinnerversgoeding ook nog eens gecontroleerd. Soms was men het daar niet met de gemeente eens, zoals bij de dienstplichtige J. de Rooij, waarvan de vergoeding slechts gedeeltelijk werd goedgekeurd. Men vond dat de toegekende vergoeding niet in de juiste verhouding stond tot de kosten van levensonderhoud.

Voor de gemeente bracht de mobilisatie nog meer werk met zich mee. Aan de Commissaris der Koningin werden inlichtingen verstrekt voor het aanvragen van een vrijstelling voor bijvoorbeeld spoorwegpersoneel. De militie- en landweeregisters

moesten door de gemeente worden bijgehouden, dienstplichtigen worden opgeroepen en gedemobiliseerd. Dat laatste leverde nog wel eens problemen op want bij het afzwaaien keken sommige militairen wel eens te diep in het glaasje. Op 25 september 1916 werd door de gemeenteraad beslist, dat op demobilisatiedagen alle 'vergunning- en verlofslokaliteiten', populair gezegd de cafés en drankwinkels, gesloten moesten zijn. Uitgelaten gedrag was zo wie zo uit den boze.

De gemeenteraad besloot op 28 augustus 1914, wegens de tijdsomstandigheden, de kermis niet door te laten gaan. Het was een maatregel die verder tijdens de hele mobilisatie werd gehandhaafd. Dat ging overigens niet zonder slag of stoot. In de gemeenteraad werd op 25 augustus 1916 nog eens duchtig over het fenomeen kermis gediscussieerd. Waarom moest in Vleuten de kermis verboden worden terwijl in Utrecht de bioscoop en de schouwburg stampvol zaten en overal muziek werd gehoord. De plattelandsbevolking wilde ook wel eens vermaak. Na uitvoerige beraadslaging werd niettemin besloten ook in 1916 in Vleuten geen kermis toe te staan.

Om te voorkomen, dat de in augustus 1914 opgeroepen dienstplichtigen tot in het oneindige moesten dienen, waren aanvullende maatregelen nodig. In 1916 werden landweerplichtigen opgeroepen, die na oefening, de gedemobiliseerden sedert Augustus 1914 gingen vervangen. Dat besluit zal op het gemeentehuis van Vleuten de nodige zweetdruppels gekost hebben. Al was het alleen maar door de in zware ambtelijke taal gestelde brieven van het Departement van Oorlog en de Commissaris der Koningin. Voor de hulp aan getroffen van de mobilisatie werd

Linksboven: Luuk Verhoef geb. 07-02-1895 Haarzuilens, 2e rechtsboven: Huib van Kooten, geb. 02-02-1895 Haarzuilens, rechtsonder: Ko Goes geb. 03-02-1895 Vleuten (fotoarchief Hist. Ver.)

op 10 augustus 1914 het Nationaal Steuncomité opgericht. Ook met dit comité had de gemeente contact zoals voor het aanvragen om extra verlof. Zo werd extra verlof aangevraagd voor slager Ultee, die zijn vrouw in de slagerij wilde helpen en voor de wagenmaker van Bommel in De Meern die tijdens de hooitijd landbouwwerktuigen moest repareren. Ook voor H. J. de Jong die een schildersbedrijf had en voor G. Verlaan, eigenaar van een grote tuin met kassen, werd verlof geregeld. Deze mensen konden moeilijk in hun bedrijf worden gemist.

Militaire schade

Als gevolg van de mobilisatie werd de Nieuwe Hollandse Waterlinie geactiveerd. Vleuten lag in het liniegebied, wat betekende dat zonder vergunning geen hout mocht worden gekapt. De gemeente vroeg ontheffing voor dat verbod, omdat de normale werkzaamheden van de boeren en de tuinders werden gehinderd. In het liniegebied gold ook een publicatieverbod voor militaire activiteiten. Zonodig konden burgers worden gevorderd voor hulp bij militaire werkzaamheden en er mochten zonder vergunning geen woonwagens geplaatst worden.

Het leger maakte bij het vervoer veel gebruik van paarden die zonodig bij de burgerij werden gevorderd. In Vleuten gebeurde dat bij P.J. van Dijk tot een bedrag van f. 500.- en bij C. Rodenburg voor f. 400.- De gemeente bracht deze bedragen in rekening bij de directeur van het Remontewezen.

Voor zover bekend waren in Vleuten geen militaire eenheden gelegerd, wel werd men zo nu en dan met militaire activiteiten opgezadeld. Op 15 september 1914 kwam een artillerie-eenheid uit Harmelen het Haarpad inrijden. Op het land van H.J. van Rooijen werd gedraaid, waardoor 9 klaverakkers werden beschadigd. De schade werd geschat op f. 35.- en via de gemeente bij de commandant van de 1e Houwitserbatterij gedeclareerd. Die had blijkbaar geen haast of geen geld want in september 1915 werd hij door de gemeente aangemaand de kwestie eens te regelen. Van Rooijen had nog geen cent ontvangen, wel was in de afgelopen periode een sergeant langs geweest om te vragen of hij met f. 15.- genoeg wilde nemen. Ook smid Niessen leed schade. Bij hem werden tijdens inkwartiering paarden aan een balie vastgezet, die daardoor werd beschadigd. De gemeente meldde dit voorval aan de commandant van het 2e Regiment Veldartillerie.

Vluchtelingen

Aanvankelijk had de oorlog een snel verloop. In het westen namen Duitse troepen op 9 oktober 1914 Antwerpen in. Talloze Belgen weken uit naar Nederland en ook in Vleuten kwamen een aantal van hen terecht (63). 's Nachts werden zij ondergebracht in 2 stallen, overdag in een timmermanswerkplaats waarvan de eigenaar onder de wapenen was. Daarin kon niet worden gekookt maar de buurvrouw bood voor f. 1,50 per dag haar keuken en keukengerei aan, een geste waarvan dankbaar gebruik werd gemaakt.

De Belgen bleven niet lang in Vleuten want medio oktober 1914 stond de Duitse bezetter van België de terugkeer van de vluchtelingen toe. De Commissaris der Koningin stuurde op 17 oktober 1914 een telegram aan Vleuten met de mededeling dat de regering de terugkeer van de vluchtelingen bevorderde. Niemand werd gedwongen, maar zachte drang was, mijn inziens terecht, toegestaan.

Utrecht werd als verzamelpunt voor de "Vleutense" Belgen aangewezen en vandaar uit vertrok dagelijks een trein richting

België. Zonder problemen hadden de Belgen eind 1914 Vleuten verlaten. Hongerstaking of andere ongeregelde deden zich niet voor. Vleuten kon de kosten van de opvang bij het rijk declareren. Na de oorlog werden de door de vluchtelingen achtergelaten eigendommen in het openbaar verkocht.

Ook de gemeenteraad had zich over het vluchtelingenprobleem gebogen. In de zitting van 20 oktober 1914 kwam een voorstel aan de orde om voor de voeding van de Belgische vluchtelingen f. 500.- als voorschot ter beschikking te stellen hetgeen met algemene stemmen werd aangenomen. Kleding en huisvesting zouden door particuliere instanties worden verzorgd. Ook op 18 maart 1915 stond dit onderwerp op de agenda. Toen werd gesproken over de dekking van het tekort op de vluchtelingenopvang voor een bedrag van f. 8,68. Na enige discussie, ook toen waren er kritische geluiden, werd besloten dit voor eigen rekening te nemen.

Tegen het einde van de oorlog waren er in Vleuten nog enkele Belgische geïnterneerden ondergebracht. Het ging om militairen die in Nederland terecht waren gekomen en waren ontwapend. Zonodig vroeg de gemeente voor hen uniformkleding aan bij het Centraal Magazijn voor Militaire kleding in Amsterdam.

Voedsel- en brandstofvoorziening

Direct na afkondiging van de mobilisatie vreesde de overheid prijsopdrijving en vasthouden van goederen. De burgemeester van Vleuten deed op 13 augustus 1914 aan de Commissaris der Koningin mee dat zulke praktijken in Vleuten niet voorkwamen. Toch was er alles aan gelegen om een eerlijke verdeling van goederen en voedsel onder de bevolking te waarborgen. Dat was geen eenvoudige zaak. Nederland lag midden tussen de strijdende partijen. Om te voorkomen dat Duitsland via Nederland goederen zou importeren, werden de Nederlandse schepen streng door de geallieerden gecontroleerd. De import van graan werd daardoor steeds moeilijker en de broodvoorziening liep gevaar. Burgemeester en Wethouders van Vleuten waren genoodzaakt een regeling vast te stellen voor het verkrijgen van ongebuïd dat wil zeggen ongezeefd tarwebrood. Graanhandelaar van de Nieuwendijk te Veldhuizen was bereid tarwe te malen, het meel op te slaan en bij bakkers te bezorgen voor 70 cent per 100 kilo.

Tijdens de mobilisatie bestelde de gemeente regelmatig regeringsmeel bij het Rijksbureau voor de Distributie van Graan, meestal werd dat geleverd door De Korenschoof te Utrecht. Enkele voorbeelden: op 17 juni 1915 werd 3000, op 13 juli 1915 werd 12000 en op 21 augustus 1915 werd 16000 kilogram geleverd. Omdat de gemeente krap bij kas zat, vroeg zij de minister om toestemming het meel te betalen als het geld van de bakkers ontvangen was.

Ook bij de vleesvoorziening trad het gemeentebestuur regerend op. Regelmatig vroeg het aan het 'Bureau tot regeling van de Afzet van Varkensvleesch' om een varken van ongeveer 100 kilo. Hiervan werden de delen tegen de volgende prijzen verkocht: ongesmolten reuzel 55 cent, vers spek 50 cent en magere lappen 60 cent per kilo, daar kan Dirkson niet tegen concurreren!

Ook voor melk, de witte motor, waren maatregelen nodig om levering aan particulieren te waarborgen. Toen echter de kaasprijs begon te stijgen, weigerde een Vleutense melkleverancier nog langer te leveren omdat melk omzetten in kaas immers meer opleverde. Het gemeentebestuur vroeg in september 1916 aan de Minister van Landbouw toestemming zonodig melk te vorderen. Een regeling voor zieken, zwakken en kinderen om tegen lagere prijs melk te kopen, liep uit de hand. Er werd zoveel gebruik van

gemaakt dat het de gemeente te veel geld dreigde te gaan kosten. Burgemeester en Wethouders besloten daarom op 23 oktober 1917 de melk tegen gereduceerde prijs alleen nog te verstrekken

PRIJZEN VAN WAREN

Regeeringsbrood (bij verkoop op broodkaart)	per K.G.	1 0.12
Tarwewaterbrood (gebuid)	" "	0.23
Tarwewaterbrood (gebuid) (gebakken onder Rabbinaal toezicht)	" "	0.24
Tarwebrood (ongebuid; bruinbrood)	" "	0.20
Roggebrood	" "	—
Roggeingstarwemeel (bij verkoop op broodkaart)	" "	—
Tarwabloem (gebuid inlandsch)	" "	—
Tarwemeel (ongebuid)	" "	0.21
Boter	1/2 K.G.	0.025
Volvette Mei-, Zomer-, Goudsche en Edammer kaas met Rijksmerk ¹⁾	" "	0.68
Volvette Mei-, Zomer-, Goudsche en Edammer kaas ¹⁾	" "	0.66
Volvette September-, Octoberkaas met Rijksmerk ¹⁾	" "	} 0.60
Volvette September-, Octoberkaas ¹⁾	" "	
Mei-, Zomerkaas (40 +) (Edammer en Goudsch model) ¹⁾	" "	
September-, Octoberkaas (40 +) (Edammer en Goudsch model) ¹⁾	" "	} 0.50
Volvette jonge Goudsche en Edammer kaas met Rijksmerk ¹⁾	" "	
Volvette jonge Goudsche en Edammer kaas ¹⁾	" "	0.48
Jonge kaas (40 +) (Edammer en Goudsch model) ¹⁾	" "	0.46
Jonge kaas (30 +) (Edammer en Goudsch model) ¹⁾	" "	0.39
Jonge kaas (20 +) (Edammer en Goudsch model) ¹⁾	" "	0.325
Jonge magere kaas (Edammer en Goudsch model) ¹⁾	" "	0.20
Komijnekaas, in Leidsch of Delftsch model, met ten minste 12 pct. vet in de droge stof ¹⁾	" "	—
Nagelkaas ¹⁾	" "	0.23

¹⁾ Deze prijzen zijn niet van toepassing op room- en lunchkaas en kaas bereid onder Rabbinaal toezicht.
Onder kaas, gemerkt 40+, 30+ of 20+, wordt verstaan kaas, welke respectievelijk 40 Pct. of meer, 30 Pct. of meer of 20 Pct. of meer vet in de droge stof bevat.

aan hen die niet in de hoofdelijke omslag waren aangeslagen.

Ter ondersteuning van de voedselvoorziening stelde de gemeente in 1917 grond ter beschikking aan kleine verbouwers waarop zij gewassen konden telen. Ook werden de inwoners aangespoord voedselgewassen te verbouwen op straffe van uitsluiting van de ontvangst van regeringsgoederen. Later ging de gemeente nog een stap verder en nam grond in eigen exploitatie. Op 22 april 1918 machtigde de gemeenteraad Burgemeester en Wethouders tot het huren van 4 ha weiland achter hofstede Groot Zand voor f. 500,- per ha weiland en aan de Alendorperweg tegen 70 cent per Rijnlandsche roede. Na scheuren (omploegen) werden de 4 hectare bepoot met aardappelen, de 2 hectare met bruine bonen.

Bij nadering van de winter 1915/1916 begon ook de kolenvoorziening zorgen te baren. In September 1915 informeerde het gemeentebestuur bij het Nationaal Steuncomité naar de mogelijkheid om tegen billijke prijs antraciet en eierkolen te leveren aan Vleuten. Het resultaat was een levering van 20 ton kolen aan de gemeente en 10 ton aan de Nederlands Hervormde Diaconie tegen de prijs van f. 14.-per ton. Door die levering kon de ergste nood bestreden worden, maar in de winter van 1916 op 1917 waren er weer problemen, mede omdat die winter zo streng was. Het gemeentebestuur zag zich genoodzaakt wegens kolengebrek de school te sluiten en de straatverlichting op " halve kracht " te laten branden.

Zelfs breien hield de gemoederen van Burgemeester en Wethouders bezig. In November 1917 besloten zij een partij sajet aan te kopen en die onder de bevolking te distribueren.

Een apart probleem vormde de petroleum. Die werd veel gebruikt voor een petroleumstel om op te koken en werd voor verlichting gebruikt. De regering hield de petroleum buiten de distributie waardoor de prijs steeg tot het vijfvoudige. Burgemeester en Wethouders van Soest stuurden in oktober 1917 een rekest naar het Ministerie van Landbouw met het verzoek om prijsverlaging of distributie van de petroleum. Burgemeester en Wethouders van Vleuten ondersteunden dat rekest maar het haalde niets uit. Op 2 november 1917 kwam de kwestie in de gemeenteraad aan de orde. De voors en tegens van een toeslag op de petroleumprijs werden uitvoerig besproken. Een toeslag van 20 cent per liter voor ieder gezin zou de gemeente 6000 tot 7000 gulden per jaar kosten, een bedrag dat de inwoners via verhoging van de hoofdelijke omslag weer zouden moeten ophoesten. Omdat de in Nederland aanwezige voorraad petroleum waarschijnlijk maar toereikend was tot het voorjaar 1918 voelde de raad niet veel voor een regeling. Besloten werd het verlenen van een petroleumtoeslag aan te houden. Wie toen over elektriciteit beschikte zat gebeiteld! Dat zal ook de reden geweest zijn waarom schoolhoofd van Gisbergen in april 1917 verzocht zijn woning aan te sluiten op het elektriciteitsnet.

Dagelijks leven

Ondanks de problemen ging het gewone leven door. Bij de gemeente kwamen nog steeds de gebruikelijke verzoeken binnen voor een visakte, drank - of bouwvergunning, voor het vangen van mollen etcetera. De raadzaal en de benedenverdieping van de onderwijzerswoning kregen een nieuw behangetje.

Ook de collectebussen rammelde nog steeds. In januari 1916 werd met name het Zuiderzeegebied geteisterd door watersnood. Een collecte voor de slachtoffers leverde in Vleuten /Haarzuilens f. 773.- op, wat een uitstekend resultaat was. Ook werd jaarlijks gecollecteerd voor het fonds tot aanmoediging en ondersteuning van den bewapenden dienst in de Nederlanden, waarvan de opbrengst bestemd was voor invalide en zieke militairen.

Distributie

Vanaf 1916 werd de toestand steeds nijpender. Schepen met graan, bestemd voor Nederland werden in Engelse havens vastgehouden, waardoor de broodvoorziening in gevaar kwam. Er moest iets gebeuren! De regering zag zich genoodzaakt tot een maatregel, die hiervoor in zekere zin al aan de orde is geweest, namelijk de distributie van levensmiddelen, brandstof en bepaalde huishoudelijke artikelen. De distributiewet van 1916 kwam er kortweg gezegd op neer, dat de regering beslag legde op voorraden en die, tegen inlevering van bonnen, tegen verminderde

prijs aan de burgers ter beschikking stelde. Met de invoering van de regeling werden de gemeenten belast. De verliezen die als gevolg van de distributie geleden werden, kwamen voor 90 procent ten laste van het Rijk. Op 26 september vergaderden Burgemeester en Wethouders van Vleuten over de distributie. Besloten werd de raad voor te stellen naar bevinding van zaken te handelen en voor de extra kosten een blanco krediet toe te staan.

Op 1 oktober 1916 werd voor Vleuten, Haarzuilens en Oudenrijn een levensmiddelenbedrijf opgericht. De heer J.K. Niekerk uit Utrecht werd daarvan directeur tegen een salaris van f. 480,- per jaar. Ten behoeve van de gemeente moest hij een borgstelling verstrekken van f. 1000,-, die echter werd overgenomen door de Nederlandsche Maatschappij van Zekerstelling voor Ambtenaren en Beambten te Amsterdam. Zijn bevoegdheden en taken waren nauwkeurig omschreven in de Verordening op het beheer van het Levensmiddelenbedrijf. Een keer per kwartaal was er kascontrole, de eerste op 29 december 1916. Burgemeester Verder, de wethouders van Bijleveld en van Rooijen en secretaris van Zoeren telden toen nauwkeurig het kasgeld na. Er waren bankbiljetten, zilvergeld en pasmunt met een totaalbedrag van f. 2403,05. Daarna werden de boeken gecontroleerd, alle posten geparafeerd, de kwitanties en de uitgaven doorgenomen. Nadat alles in orde bevonden was, werd proces-verbaal opgemaakt. Of toen een goede sigaar opgestoken werd, vermeldt de historie niet.

Het distributiegebeuren had voor de Vleutense gemeentebegroting de nodige gevolgen en over 1917 werden de kosten ervan geraamd op f. 3000,-. Daarvan drukte f. 600,- op de begroting voor 1917. De rest werd gedekt door een geldlening van f. 2400,- af te lossen in 4 termijnen van f. 600,-. Aangezien de kosten in de praktijk hoger uitvielen moest extra worden geleend. Burgemeester en Wethouders vroegen herhaaldelijk toestemming aan Gedeputeerde Staten tot het aangaan van een geldlening zoals op 24 oktober 1917 een bedrag van f. 1500,- en op 4 November 1917 werd f. 4300,- geleend.

Vrij kort na zijn benoeming, op 29 Januari 1917, vroeg directeur Niekerk al om salarisverhoging. Hij motiveerde die door te wijzen op zijn sterk toegenomen werkzaamheden omdat de aankoop van gerst, haver en zaaigoed voor de landbouw ook onder hem ressorteerde.

Zijn verzoek werd nog diezelfde dag in de gemeenteraad behandeld. Het werd billijk geacht het salaris van Niekerk te verhogen tot f. 720,- per jaar. Haarzuilens en Oudenrijn zouden daaraan elk f. 120,- bijdragen. Aldus werd besloten. Op 1 september 1917 werd aan Niekerk nog eens een salarisverhoging van f. 10,- toegekend.

De voorziening van levensmiddelen had in de Vleutense gemeenteraad de volle aandacht. Uit de notulen kan geconcludeerd worden dat het sommige raadsleden niet lekker zat dat de gemeente Oudenrijn mee profiteerde van het levensmiddelenbedrijf Vleuten. Men wilde van die gemeente ook een flinke bijdrage in de kosten. De voorzitter wees er in de zitting van 29 januari 1917 op dat Oudenrijn en Haarzuilens al naar rato van het aantal inwoners bijdroegen. Toch was de ontevredenheid niet weggenomen. In de raadszitting van 8 juni 1917 werd opnieuw kritiek geleverd op Oudenrijn. De reden daarvoor was dat daar begin Juni 1917 bij een winkelier nog 100 pond havermout in voorraad was terwijl op dezelfde dag in de wijk de Meern van de gemeente Vleuten niets meer te koop was. Scherpe woorden werden geuit aan het adres van de burgemeester van Oudenrijn,

die men beschuldigde van beïnvloeding. Burgemeester Verder beloofde een onderzoek in te stellen. Op 30 juli 1917 stond de kwestie weer op de rol. Het raadslid dat de kritiek had geuit, zwakte zijn woorden enigszins af en verklaarde dat zijn woorden niet op de burgemeester van Oudenrijn persoonlijk gericht waren.

Naast het kritisch volgen van de distributie werden in de raad ook vragen gesteld over de in Vleuten aanwezige voorraad rijst en over de kolenvoorziening. Op 2 november 1917 werd besloten tot een reservevoorraad aardappelen van 30 ton.

Loon- en prijsstijgingen

Hiervoor is de salarisverhoging van directeur Niekerk aan de orde geweest. Het was niet het enige verzoek aan de gemeente. Ook de gemeenteveldwachter, de klokkenluider, de vuilnisophaler en de schoolschoonmaaksters vroegen om meer loon. Zelfs de kranten mengden zich in het koor. De Stichtse Post en Het Centrum vroegen vergoeding voor het tot dusver gratis plaatsen van distributieberichten waarvoor f. 50,- per krant per jaar werd uitgetrokken. Hierbij kwamen ook nog de prijsstijgingen voor brandstof, drukwerk, papier en verfwaren. Op een gegeven moment was de gemeente zelfs genoodzaakt om de vervanging van laarzen voor het brandweerpersoneel wegens te sterk gestegen prijzen uit te stellen.

Om toch over dringend noodzakelijke geldmiddelen te beschikken, werd de hoofdelijke omslag verhoogd. Dat leverde een aantal bezwaarschriften op. Een aannemer klaagde over de situatie in de bouw, een ander over het niet uitbetalen van Russische fondsen, of over grote verliezen in de varkenshandel.

Besmettelijke ziekten

Tegen het eind van de oorlog werd de toestand hachelijk, de bevolking leed gebrek en tot overmaat van ramp nam het aantal besmettelijke ziekten toe. In 1916 was er sprake van 2, in 1917 van 3, in 1918 steeg het aantal naar 12 om in 1919 een piek te bereiken met 33 zieken. Hiervan waren 27 gevallen van typhuze koorts, 5 difterie en 1 roodvonk. Ook heerste de beruchte Spaanse griep. Het provinciebestuur riep op tot hygiënische maatregelen en waarschuwde tegen volksophopingen zoals kermissen.

Einde oorlog en burgerwacht

Gelukkig was het einde van de oorlog in zicht. Op 11 november 1918 werd te Compiègne in Frankrijk een wapenstilstand overeengekomen. Enkele weken daarvoor waren onder de Nederlandse troepen in de Harskamp ongeregelde uitbroeken, de soldaten klaagden over het eten maar ze waren in wezen mobilisatiemoe.

Sociaal-democraten en arbeidersbewegingen roerden zich duchtig. De regering vreesde sociale onrust en bevorderde de oprichting van burgerwachten ter ondersteuning van het wettig gezag. In januari 1919 werd ook in Vleuten zo'n organisatie opgericht en op 16 Juni daaropvolgend machtigde de raad het college van Burgemeester en Wethouders om daaraan de nodige financiële steun te verlenen. Eind april was de sterkte van de Vleutense burgerwacht 100 man en die van de Meern 50 man. Met de bewapening en uitrusting wilde het niet erg vlotten. In mei/juni 1919 verzocht de gemeente diverse instanties om levering van geweren, revolvers, patronen, wapenolie, etcetera, maar de levering verliep traag. Een reden daarvan kan zijn dat in het hele land burgerwachten bevoorrad moeten worden. Het is ook

2 September 1919.

N°. 151.

Uittreksel.

Wij **Wilhelmina**, bij de gratie Gods,
Koningin der Nederlanden, Prinses van
Oranje-Nassau, enz., enz., enz.

Beschikkende op de verzoekschriften, ter bekoming van erkenning van de daarin genoemde, voor minder dan dertig jaren aangeane, vereenigingen door goedkeuring van hare daarbij overgelegde statuten;

Gelet op de voorschriften der wet van 22 April 1855 (*Staatsblad* N°. 32) in het algemeen en op art. 6, tweede lid, dier wet in het bijzonder:

Op de voordracht van Onzen Minister van Justitie van den

20 Augustus 1919, 1^e Afdeling B, N°. 001;

HEBBEN GOEDGEVONDEN EN VERSTAAN:

de overgelegde Statuten der navolgende vereenigingen goed te keuren en deze vereenigingen mitsdien te erkennen; te weten:

1e. enz.

13e. de vereeniging: "De Vleutensche Burgerwacht". geves

tigd te Vleuten;

14e. enz.

Onze Minister van Justitie is belast met de uitvoering van dit besluit.

het hoo, den 2 September 1919.

(get.) WILHELMINA.

De Minister van Justitie,

(get.) *Haeemskerck*.

Overeenkomstig het oorspronkelijke,

De Secretaris-Generaal bij het Departement van Justitie,

(get.) *Pan Blom*.

mogelijk dat de instanties, die uitrusting moesten leveren, het gevraagde liever onder zich hielden om te voorkomen dat het in verkeerde handen zou vallen. Uiteindelijk lukte het de Vleutense burgerwacht (goedgekeurd bij Koninklijk Besluit van 2 September 1919) te bewapenen met 50 geweren, 50 karabijnen en 2 kisten patronen. Een deel daarvan werd opgeslagen in het gemeentehuis en een ander deel in de R.K. pastorie. De grendels waren uit de wapens genomen en werden bewaard in het slaapvertrek van de verzorger. De Vleutense en de Meernse burgerwacht is nooit ingezet bij de bestrijding van revolutionaire bewegingen omdat daar in Vleuten geen voedingsbodem voor was.

Vrij snel na de wapenstilstand van 1918 begon de demobilisatie van de Nederlandse strijdkrachten. Ook de Vleutense militairen zwaaiden af en zochten hun werkgevers weer op. De distributiemaatregelen werden geleidelijk ingetrokken en op 1 augustus 1919 werd het personeel van het Levensmiddelenbedrijf ontslagen. Eén ambtenaar was nog enkele uren per dag

belast met de afhandelen van lopende zaken. Schaarste aan goederen en voedsel nam langzamerhand af. Het normale leven herstelde zich. Vleuten had een aantal moeilijke jaren achter de rug, jaren waarin bevolking en bestuur flink op de proef werden gesteld.

Bronnen:

Gemeentearchief Vleuten
Gemeentearchief Harmelen

Literatuur:

Kors: 't is plicht dat iedere jongen
Mr. Dr. C. Smit: Nederland in de eerste wereldoorlog
Prof. Dr. L. G. J. Verberne: Geschiedenis van Nederland in de jaren
1850 - 1925